

Sävellyksen opettamisesta ammattikorkeakoulussa

Hannu Pohjannoro

huhtikuu 2005; julkaistu Suomen Säveltäjät ry:n jäsenlehti Kompositiossa 4/2006

Teksti perustuu pakolliseen ennakkotehtävään, jonka kirjoitin hakiessani Pirkanmaan Ammattikorkeakoulun sävellyksen lehtorin tointa keväällä 2005; siitä johtunee tekstin virallinen sävy.

Sävellysopetuksen lyhyt filosofia

Säveltäjällä on idea, hän kiteyttää sen teokseksi, jota sitten voidaan esittää ja kuunnella. Jotta tämä olisi mahdollista ja mielekästä, on säveltäjän ainakin jollain tavalla tunnettava soittamisen ja esittämisen todellisuus, ja oltava suhteessa johonkin musiikkitraditioon, jonka puitteissa teoksen esittäminen ja vastaanottaminen tapahtuu. Idean kiteyttämiseksi soivaksi todellisuudeksi – teokseksi – tarvitaan intention lisäksi taito, jonka avainsanat ovat ajattelu, kuunteleminen ja tekeminen.

Sävellysopetuksen avain on tekemällä oppiminen: kuljettamalla opiskelijaa eri reittejä alkuideasta kohti valmista teosta kartutetaan sävellysten kirjoittamisessa tarvittavia tietoja ja taitoja. Toinen tärkeä tavoite on niinkään oman kokemuksen kautta saavutettava sävellysprosessin ymmärtäminen ja itselle sopivien työtapojen löytäminen. Myös harhapolut kuuluvat prosessiin - ja opettajan tehtävä on ensi alkuun varjella pahimmilta.

Opetuksen sisällöstä ja tavoitteista

Kokemukseni mukaan sävellyso opiskelijoiden kulloinenkin joukko edustaa toisistaan paljonkin poikkeavia tekijäprofiileja: monialamuusikko, filosofi-säveltäjä, romanttinen sävelrunoilija, soittaja-säveltäjä, midikorttinuori... Sävellyskoulutuksen jatkuva haaste onkin suunnitella opetus siten, että se mielekkäästi tukisi opiskelijan omia taiteellisia pyrkimyksiä ja samalla kehittäisi hänen taitojaan sellaisillakin säveltämisen alueilla, joista hän ei koulutukseen pyrkiessään ehkä tiennyt mitään.

Sävellysopetus on sävellystekniikkojen opettamista, tradition välittämistä, ja ennen kaikkea musiikillisen ajattelun kehittämistä. Niin sanottu sävellystekniikka ei ole selvärajainen kokoelma erilaisia valmiita tekotapoja, vaan dynaaminen taito, joka kokemuksen myötä jatkuvasti muuttuu ja kehittyy.

Keskeisessä asemassa ovat analyysi- ja satsitaidot. Analyysin merkitys on yhtäältä ohjelmistotuntemuksen laajentamisessa sekä itselle vielä tuntemattomien tekniikoiden opiskelussa, mutta ennen kaikkea kriittisessä oman työn tarkastelussa ja omien ideoiden työstämismahdollisuuksien kartoittamisessa. Opiskelija onkin harjaannutettava asettamaan itselleen yhä uudenlaisia kysymyksiä ja hyödyntämään jo osaamaansa etsiessään niihin ratkaisuja.

Satsitaidot koostuvat suurehkosta joukosta musiikillisen kudoksen tuottamiseen liittyviä tietoja tai taitoja, joita voi kehittää ainoastaan kokeilemisen ja tekemisen kautta.

Tyyliharjoitukset ankarine lähtökohtineen ovat välttämättömiä musiikillisen käsityötaidon kehittymiselle, ja pidän satsinäkökulmaa erittäin merkittävänä niin sävellysharjoituksissa kuin ”varsinaisissa” sävellyksissäkin. Sävellystekniikkojen opiskelu, käytettävissä olevien mahdollisuuksien kartoitus ja uuden teoksen tapahtumien tietoinen suunnittelu eivät suinkaan ole ilmaisun esteitä, vaan sen edellytyksiä. (”Jos haluat kahden maailman törmäävän sävellyksessäsi, on sinun ensin luotava kaksi erillistä tilannetta. Sen jälkeen on saatettava ne yhteen siten, että syntyy vaikutelma törmäyksestä. – Kuinka kirjoitat sen nuoteiksi?”)

Yhteistyönäkymiä

Säveltäminen on yksinäistä työtä, mutta säveltäjyyteen kuuluu myös yhteisöllisiä ulottuvuuksia. Hyvien tulosten saavuttamiseksi on välttämätöntä, että opiskelija voi mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien kuulla töitään esitettynä. Avainasemassa onkin sävellyskoulutuksen yhteistyö instrumentti- ja kamarimusiikkiopetuksen kesken: käytännön kokemus esitykseen valmistautumisesta - joko itse mukana soittaen tai harjoituksia seuraten - antaa sävellyso opiskelijalle ensiarvoisen kosketuksen soittamisen realiteetteihin varsinkin silloin, kun kyse on sävellyso opiskelijalle vieraasta soittimesta tai kamarimusiikista.

Julkiseen esitykseen tähtäävä työskentely lienee motivoivinta sekä soittajien että säveltäjien kannalta, mutta paikkansa on myös sisäisille matineoille. Konsertissa tekijä tulee asettaneeksi työnsä samalle viivalle kaiken muun musiikin rinnalle, mutta kaikki sävellystunnilla tehdyt työt eivät ole tarkoitettut konserttikäyttöön. Varsinkin orkestraatioharjoitelmat avautuvat tekijälleen aivan uudella tavalla, jos on tilaisuus kuulla niitä soitettuina.

Hyöty yhteistyöstä ei ole yksinomaan sävellyso petuksen puolella, vaan uskon myös instrumenttiopiskelijoiden saavan osansa. Suora kontakti säveltäjään ja keskeneräisen teoksen harjoittamiseen voi tuoda kokemuksen kautta uuden näkökulman myös soittamiseen: käsillä ei olekaan valmis teos, joka soittajan tulisi toteuttaa mahdollisimman hyvin ja ”oikein”, vaan jonkinlainen musiikillinen olio, joka elää ja muotoutuu työstämisprosessin kuluessa kohti lopullista muotoaan.

Yleisenä tavoitteena pitäisinkin säveltämisen ja juuri sävelletyn uuden musiikin monenlaista läsnäoloa ammattikorkeakoulun toiminnassa: oppilaskonserttien lisäksi mahdollisuuksien mukaan myös instrumenttiopetuksessa ja -tutkinnoissa.

Yhteistyötä voidaan mahdollisuuksien ja opiskelijoiden kiinnostuksen mukaan harjoittaa myös ammattikorkeakoulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa, varsinkin pidemmällä olevien opiskelijoiden kohdalla. Tällöin on paikallaan asettaa opiskelija edellä mainittujen musiikin esittämisen realiteettien lisäksi musiikin erilaisten *käyttöyhteyksien* erityiskysymysten eteen. Konserttimusiikin problematiikka poikkeaa usein merkitsevällä tavalla esimerkiksi teatterimusiikin, tanssiteoksen, elokuvan, kirkkomusiikin tai ääni-installation reunaehdoista. Opiskelijoiden omaa aktiivisuutta ja heidän omien kontaktiensa hyödyntämistä esim. lopputyötä suunniteltaessa onkin syytä tukea.

Verkottuminen sisältää paljon haasteita, mutta se on myös kulttuurisen olemassaolon eräs peruste: osaksi elävää alueellista kulttuuria muodostunutta toimijaa on julkisuudessa helpompi puolustaa kuin itseensä sulkeutunutta taidelaitosta.

Jatko-opintoja

Jatko-opiskelumahdollisuuksien kehittäminen kuuluu olennaisena osana ammattikorkeakoulun toimintaan. Jo nyt ammattikorkeakoulututkinnon täydentäminen maisteritutkinnoksi Sibeliuksen Akatemiassa on mahdollista ns. väyläopiskeluna, ja Bolognan sopimuksen myötä ammattikorkeakouluopintojen täydentäminen kaksivuotisella maisteripaketilla muuttunee yhä tavallisemmaksi - uusimmassa strategiassaan Sibelius-Akatemia mm. suunnittelee lisäävänsä maisteriopiskelijoiden määrää kandidaattiopiskelijoihin verrattuna. Jotta AMK-tutkinnon täydentäminen maisteriksi olisi mielekästä myös käytännössä, tulee sen olennaisilta osiltaan olla yhteensopiva Sibelius-Akatemian kandidaattivaiheen kanssa. Yhteensopivuudesta huolehtimisen ei kuitenkaan pidä tarkoittaa yksioikoisesti sitä, että AMK:n sävellyskoulutuksen tulisi olla suoraan riippuvainen muiden korkeakoulujen opetussuunnitelmista.

Yhä sujuvampi opiskelijavaihto EU:n sisällä tarjoaa kansainvälisiä mahdollisuuksia myös ammattikorkeakoulun opiskelijoille - ja haastetta sävellyskoulutuksen sisällölliselle suunnittelulle, kun opintojen rakenteellisesta yhteensopivuudesta eri oppilaitosten välillä tulisi huolehtia. Oma asiansa on myös kielikysymys: jos kyse on aidosti opiskelijavaihdosta, myös ammattikorkeakoulun tulisi tarvittaessa voida tarjota opetusta ainakin englannin kielellä.

Ulkomaille hakeudutaan opiskelemaan pääasiassa kahdesta syystä: halutaan opiskella tietyn opettajan johdolla, tai - kuten oman Berliinin-ekskursion kohdalla oli laita - kaivataan kokemuksia toisenlaisesta kulttuuriympäristöstä uusine virikkeineen, mahdollisuuksineen ja kontakteineen. Vaihto-ohjelmat auttavat opiskelijaa arvokkaalla tavalla monien käytännön asioiden ja opintomuodollisuuksien hoitamisessa, mutta ohjelmat eivät saa olla itseisarvo. Koulutuksen kehittämisen kannalta tärkeintä on opetuksen substanssista huolehtiminen: mahdollisuus korkeatasoiseen opetukseen palvelee sekä opiskelijaa että oppilaitosta pitkällä tähtäimellä parhaiten.

Opintojen jälkeen

Emme enää elä jälkikokkoslaisessa maailmassa, jossa julkinen kulttuuripolitiikka noudatti yhtenäisen korkeakulttuurista linjaa ja jossa taiteilija-apuraha oli saavutettu etu. Kulttuurin kenttä on pirstaloitunut, ja mm. laajamittaisen koulutuksen ja populaarikulttuurin institutionalisoitumispyrkimysten myötä taiteen julkinen rahoitus jakautuu yhä useammalle taholle, vaikkei tuen yhteismäärä ole merkittävästi kasvanut 1990-luvun alusta. Nuoria säveltäjiä on nyt maassamme enemmän kuin koskaan, mikä merkitsee yhä kovempaa kilpailua sävellystilauksista, esityksistä ja apurahoista. Samaan aikaan mm. tekijänoikeuskorvausjärjestelmä on kehittynyt taidemusiikin säveltäjien kannalta epäedulliseen suuntaan, ja Yleisradio on dramaattisesti vähentänyt uuden musiikin tuotantojaan (Radion sinfoniaorkesteria lukuunottamatta) - toisaalla taas musiikin www-käyttö avaa uudenlaisia mahdollisuuksia. Voidaankin perustellusti sanoa, että säveltäjäyys on muuttumassa: erilaiset säveltämisen monialaosajaajat tuntuvat kultturievoluution nykyisessä vaiheessa selviytyvän "sinfonioiden luoja" paremmin. Tämä ei tarkoita, etteikö konserttimusiikki olisi edelleen taiteenharjoittamisen tärkeä kulmakivi, mutta toimeentulon merkityksessä ei sen varaan kannata liikaa tuudittautua.

Säveltäjän päätehtävä on tietysti säveltää, mutta ennakkoluuloton etsijä voi löytää

säveltäjäntaidolle muutakin rahanarvoista käyttöä, opetuksen ja kulttuurilaitosten lisäksi myös muualta julkisten tai yksityisten palveluntuottajien piiristä tai ehkä liike-elämästäkin. Koska koulutus ei takaa töitä, parasta, mitä kunnollisen sävellystaidon opettamisen lisäksi ammattikorkeakoulu voi tehdä, on tutustuttaa opiskelijoita myös ammatinharjoittamisen realiteetteihin, joihin kuuluvat mm. sävellystilauksiin, apurahoihin ja tekijänoikeuteen liittyvät asiat sekä monelle säveltäjälle vaikein kaikista: henkilökohtainen verkostoituminen, markkinointitaidot ja mediasuhteet.

Säveltäminen on ammatti, jossa pätevoidytään nimenomaan taiteellisilla ansioilla. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että teokset ja niistä esitetyt arviot ratkaisevat, eikä useimmiten tutkintoja edes kysytä. Oppilaitoksen ja opettajan intressissä on kuitenkin myös se, että tutkinnot suoritettaisiin loppuun, ja mieluiten määräajassa. Niinpä opintokokonaisuuksien on oltava sisällöltään ja mitoitukseltaan mielekkäässä suhteessa sekä käytettävissä olevaan aikaan että ammatinharjoittamisen vaatimuksiin, joita nuori säveltäjä myöhemmin tulee kohtaamaan. Työelämään suuntautuva opiskelu voikin olla monialaisen ammattikorkeakoulun vahvuus myös sävellysopetuksen tapauksessa.

Lopuksi

Projektien, visioiden ja hankkeiden hallitsemassa maailmassamme ei pidä unohtaa sitä tosiseikkaa, että sävellyskoulutuksen ydin on opiskelijan ja opettajan välisessä vuorovaikutuksessa ja siinä viikottaisessa perustyössä, joka sävellysluokassa tapahtuu. Sille on annettava asiaankuuluva arvonsa, mikä parhaiten tapahtuu huolehtimalla siitä, että säveltämisen perusaineille on opintosuunnitelmassa riittävästi tilaa ja aikaa.